

TİMUR’UN SAVAŞ SANATI: HİNDİSTAN SEFERİ ÖRNEĞİ
(1398-1399)

 MUHAMMED EMİN KOÇAK*

 10.53718/gttad.1160892

ÖZ

Hindistan’ın eşsiz zenginlikleri tarihte birçok hükümdarın dikkatini çekmiştir. Bu sebepten dolayı Hindistan’a tarihsel süreçte birçok komutan sefer düzenlemiştir. Büyük İskender, Gazneli Sultan Mahmud ve Zahirüddin Muhammed Babür bu liderlerden bazılarıdır. Hindistan’ın muhteşem zenginlikleri Türkistan’da büyük bir devlet kuran Timur’un da dikkatini çekmiştir. Timur, Mart 1398’de Hindistan seferine çıkmış ve Nisan 1399’da başkenti Semerkant’a geri dönmüştür. Hindistan seferi büyük bir hızla gerçekleşmiş ve sefer başarıyla sonuçlanmıştır. Bu sefer sırasında Timur’un ordusu ondalık sisteme göre organize edilmiştir. Bu durum ordunun hızlı bir şekilde toparlanmasına ve verilen emirleri süratle yerine getirmesine olanak sağlamıştır. Hindistan seferinde ordusundaki muharip kuvvetler, süvari ve piyade birliklerinden meydana gelmiştir. Süvari ve piyade birlikleri sefer boyunca birbirleriyle uyumlu bir şekilde düşmana karşı savaşmışlardır. Dağlık ve ormanlık alanlar süvari birliklerinin hareket kabiliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durumlarda piyade birlikleri devreye girerek muharebe alanında önemli katkılar sağlamışlardır. Hindistan’daki kale ve şehirler Timurlu ordusu tarafından kısa zamanda ele geçirilmiştir. Bu durum Timur’un ordusunda kuşatma aletlerini hazırlayan ve savaş aletlerini kullanan profesyonel bir grubun olduğunun göstergesidir. Timur, Hindistan seferinde ele geçirdiği şehir ve kaleleri tahrip etmiştir. Böylece ordunun işesini düşman yerleşim yerlerini yağmalayarak karşılamıştır. Bu durumdan dolayı Timurlu ordusunun lojistik organizasyonu hızlı ve sorunsuz bir şekilde gerçekleşmiştir. Hindistan seferinin taktiksel yönü ise çok boyutlu bir görünüm arz eder. Hindistan seferinde düşman toprakları olabildiğince tahrip edilmiş ve birçok yerleşim yeri yakılmıştır. Ayrıca sefer sırasında sayısız insan hem esir alınmış hem öldürülmüştür. Böylece Timur, arkasında kendisine karşı koyacak bir insan kaynağı bırakmamıştır. Timur’un Hindistan seferinde uyguladığı savaş taktikleri çok mühimdir. Bu taktiklerin bir kısmı Timur’dan önce de bilinen uygulamalardır. Bir diğer kısmı ise Timur’un icat ettiği yeni taktiklerdir. Hindistan seferi sayesinde Timur pek çok kazanım elde etmiştir. Timur’un Türk-Müslüman bir hanedan olan Tuğlukluları yenmesi Timur’un yenilmez hükümdar imajını güçlendirmiştir. Hindistan seferi Timur’un Hindu kâfirler ile savaşan gazi bir hükümdar olarak görülmesine katkı sağlamıştır. Sefer boyunca ele geçirilen zenginlikler, silahlar ve savaş filleri çok önemlidir. Bu ganimetler Timur’un sonraki seferlerine bir kaynak sağlamıştır. Ayrıca Timurlu ordusundaki askerlerin de pek çok ganimet elde etmesi mühim bir meseledir. Bu sayede askerlerin hem savaşma isteği artmış hem de ordunun moral seviyesi yüksek tutulmuştur. Ek olarak daha sonra yapılması planlanan askerî harekâtlar için ordunun maneviyatını arttırmıştır. Hindistan seferinin bir diğer önemli sonucu zafer kazanılmasından dolayı askerlerin liderlerine karşı olan güveninin artmasıdır. Bu çalışmada Timur’un Hindistan seferi incelenmiştir. Timur’un ordusundaki muharip kuvvetlerin Hindistan seferinde nasıl savaştığı ele alınmıştır. Ayrıca şehir ve kalelerin ne şekilde ele geçirildiği araştırılmıştır. Ek olarak Timur’un Hindistan seferinin taktiksel yönü tartışılmıştır. Böylece Timur’un Hindistan seferine farklı bir açıdan bakılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimler: Askerî Tarih, Timur, Orta Çağ Hindistan’ı, Timur’un Ordusu, Timur’un Savaş Sanatı.

* Doktora Öğrencisi., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, E-Posta: emin.kocak@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7536-7956.

ABSTRACT

The unique riches of India have attracted the attention of many rulers in history. For this reason, many commanders organized campaigns to India in the historical process. Alexander the Great, Sultan Mahmud of Ghazni and Zahirü'din Muhammad Babur are some of these leaders. The magnificent riches of India also attracted the attention of Timur, who founded a great state in Turkestan. Timur campaigned to India in March 1398 and returned to his capital Samarkand in April 1399. Timur's expedition to India took place with great speed and the expedition was successful. During this expedition, Timur's army was organized according to the decimal system. This allowed the army to organize rapidly and carry out the given orders quickly. The combat forces in Timur's army in the Indian campaign were cavalry and infantry units. Cavalry and infantry units fought against the enemy harmoniously with each other throughout the expedition. Mountainous and forested areas adversely affected the mobility of cavalry units. In these cases, infantry units stepped in and made important contributions on the battlefield. Castles and cities in India were captured by the Timurid army in a short time. This indicates that there were a professional group in Timur's army that prepare siege tools and uses combat tools. Timur destroyed the cities and fortresses that he captured during the Indian expedition. Thus, he obtained the restitution of the army by looting enemy settlements. Due to this situation, the logistics organization of the Timurid army happened quickly and smoothly. The tactical aspect of Timur's expedition to India is multidimensional. During the Indian expedition, enemy territories were destroyed as much as possible, and many settlements were burned. In addition, countless people were both captured and killed during the expedition. Thus, Timur did not leave behind a human resource to resist him. The tactics of warfare that Timur used on the Indian expedition are very important. Some of these tactics are also known tactics before Timur. Another part is the new tactics invented by Timur. Thanks to the Indian expedition, Timur gained many achievements. Timur's defeat of the Tughluqs, a Turkish-Muslim dynasty, strengthened Timur's image as an invincible ruler. The Indian expedition contributed to the fact that Timur was considered a qazi ruler who fought with the Indian infidels. The riches, weapons and war elephants captured during the expedition are very important. These booties provided a source for Timur's later campaigns. In addition, it is an important issue that the soldiers in Timur's army gained a lot of booty. In this way, the willingness of the soldiers to fight increased and the morale of the army was kept high. In addition, it increased the morale of the army for the military operations planned to be carried out later. Another important result of Timur's campaign to India was the increase in the soldiers' confidence in their leaders due to the victory. In this study, Timur's expedition to India is examined. It is investigated how the combat forces in Timur's army fought in the Indian expedition. It was also investigated how cities and fortresses were captured. In addition, a tactical aspect of Timur's India campaign is discussed. So this article tried to look at Timur's expedition to India from a different perspective.

Keywords: Military History, Timur, Medieval India, Timur's Army, Timur's Art of War.

GİRİŞ

Dünya tarihinin en büyük askerî stratejistlerinden birisi olan Timur, 1336'da¹ Keş (Şehr-i Sebz) yakınlarındaki Hoca Ilgar köyünde doğmuştur. Timur'un hayatının ilk yıllarına dair bilgiler yetersizdir. 1370 yılında bir Moğol Hanlığı olan Çağatay Hanlığı'nın Batı² (Maverâünnehir) kısmında devletini kuran Timur, 1405 yılında Çin seferine çıktığı sırada Otrar'da vefat etmiştir. Timur'un 35 yıl süren hâkimiyet sürecinde kültür, eğitim, sanat ve mimarî alanlarında mühim gelişmeler yaşanmıştır.³ Bir diğer önemli alan ise Timur'un siyasi yani askerî faaliyetleridir. Timur, Avrasya bozkırlarından Harezm, Irak, Suriye, Azerbaycan, Horasan, Gürcistan, Kafkasya, Anadolu ve Hindistan'dan Çin sınırına kadar olan geniş bir coğrafyada askerî faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlar kısaca Harezm Seferi (1371-1379), Üç Yıllık Sefer (1386-1388), Deşt-i Kıpçak Seferi (1391,1395)⁴ Beş Yıllık

¹ Timur'un doğum tarihi hakkında bkz. Beatrice Forbes Manz, "Tamerlane and the Symbolism of Sovereignty" çev. Musa Şamil Yüksel, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 1/15, 2000, s. 264-265.

² Çağatay Hanı Tarmaşirin'in 1334-35'te ölümünden sonra Çağatay Hanlığı iki parçaya bölünmüş, Batı kısmı (Maverâünnehir), Doğu kısmı ise Moğolistan olarak zikredilmiştir. Maverâünnehir'deki Çağataylılar, Doğu Çağataylılar'ı "Çete" (چتە) olarak isimlendirmişlerdir. Mustafa Kafalı, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Berikan Yayınları, Ankara 2005, s. 138-140; Peter Jackson, "The Mongols of Central Asia and the Qara'unas", *Journal of the British Institute of Persian Studies*, S. 56/1 2018, s. 91-92.

³ İsmail Aka, "Timur Sadece Bir Asker Mi İdi?", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleleri*, C. 2, haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 113-130; Musa Şamil Yüksel, "Timurlu Sarayında Cereyan Eden İlmi Münazaralar, el- Cezerî ve at-Taftazanî Örneği", *Tarihin ve Tarihinin İzinden Kazım Yaşar Koprıman Armağanı*, ed. Altan Çetin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2014, s. 117-124.

⁴ Timur'un 1391 ve 1395'te Altın Orda Han'ı Toktamış'a karşı çıktığı seferler için bkz. Hayrunnisa Alan Akbıyık, "Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi", *Bilig*, S. 27, Güz 2003, s. 117-156; A. Yu. Yakubovskiy, *Altı Ordu ve Çöküşü*, çev. Hasan Eren, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976, s. 228-264.

Sefer (1392-1397), Hint Seferi (1398-1399) ve Yedi Yıllık Seferi (1399-1404)⁵ olarak ifade edilir.⁶ Timur, 1405'te öldüğünde sınırları Hindistan'dan İstanbul Boğazı'na, Anadolu, Suriye, Horasan ve Avrasya Bozkırlarından Çin sınırına kadar olan büyük bir imparatorluk bırakmıştır. Timur'un sefer alanlarının genişliği ve savaş meydanlarında yenilgi yüzü görmeyişi kayda değer bir başarıdır. O bu başarısı sayesinde tarihte yetenekli bir asker olarak yerini almıştır. Timur'un Hindistan seferini diğer seferlerinden farklı kılan bazı hususlar mevcuttur. Hindistan seferi büyük bir hızla gerçekleşmiş ve diğer seferlerine nazaran daha kısa sürmüştür. Timur'un ordusu öncesinde hiç savaşımadığı bir coğrafya olan Hindistan'da mücadele etmiştir. Ayrıca Timurlu ordusu daha önceki savaşlarında karşılaşmadığı dönemin tankları olarak zikredilebilecek fillere karşı savaşımıştır. Dolayısıyla Hindistan seferi üzerine yapılacak yeni çalışmalar Timur'un askerî yönünün anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

1. Timur'un Hindistan Seferi'ne Genel Bir Bakış

Timur neden Hindistan'a sefer düzenledi? Modern araştırmacılar Timur'un Hindistan seferinin bir yağmalama, ganimet ve haraç elde etme harekâtı olduğunu söyler.⁷ Ayrıca bu sefer sonucunda Timur'un ticaret yollarına hâkim olmak istediği de ifade edilir.⁸ Timurlu kaynaklarında ise daha çok seferin Hindistan'daki dinsiz ve kâfir Hindulara karşı girişilen bir gaza (cihat)⁹ faaliyeti olduğu anlatılır.¹⁰ Zikredilen bilgilerden seferin tek bir nedene bağlanamayacağı düşünülebilir. Timur, devletini bir Moğol Hanlığı olan Çağatay Hanlığı'nın mirası üzerine kurduğundan dolayı Çağatay Hanlarının Hindistan politikasına dair kısaca bilgi vermek konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Çağatay Hanları da Hindistan'a birçok sefer düzenlemişlerdir. Örneğin Çağatay Han'ı Duva komutanlarından Kadar Han'ı 1297'de Hindistan'a büyük bir orduyla göndermiştir. Bir diğer Çağatay Han'ı Tarmaşirin, 1328'de ordusunun başında Hindistan'a başarılı seferler düzenleyerek Delhi önlerine kadar ulaşmıştır.¹¹ Bu doğrultuda Timur'un Hindistan seferi hakkında yukarıda ifade edilen bilgilere ek olarak Çağatay Hanlığı'nın Hindistan seferleri¹² mirasını devam ettirdiği de söylenebilir.

Timur, Hindistan seferine çıkmadan önce torunu Pir Muhammed'i Sind Nehri'ni geçerek bölgede ileri harekâta bulunması için göndermiştir. Pir Muhammed, Hindistan coğrafyasında ilerleyerek Multan Kalesi'ni kuşatmıştır. Torununun faaliyetleri Semerkant'a ulaştığında Çin seferine çıkma hazırlıklarına başlamış olan Timur, 1398'in Mart ayında Hindistan seferine çıkmaya karar vermiş ve Sind Nehri'ni geçmiştir.¹³ Bundan sonra Timur, çok hızlı bir şekilde hareket ederek Multan, Samane, Firuzabad, Cemed, Tulenbe, Şahnevaz, Ecveden, Batnir ve Luni'yi ele geçirmiş ve 17 Aralık 1398'de Tuğluklu hükümdarı Sultan Mahmud'u Delhi yakınlarında meydana gelen savaşta yenerek Delhi'ye girmiştir. Delhi'de on beş gün kalan Timur, daha sonra Mirat Kalesi'ni ve Suvalek/Savalek Dağı'nı ele geçirerek Semerkant'a dönüş yoluna geçmiş ve 29 Nisan 1399'da Semerkant'a ulaşmıştır.¹⁴ Görüldüğü üzere sefer, hızlı bir şekilde gerçekleşmiş ve Timurlu ordusu Hindistan'da diğer seferlere nazaran fazla vakit geçirmeden Semerkant'a dönmüştür. Bu durum muhtemelen Hindistan'da Timur'a karşı duracak bir gücün kalmamasıyla alakalı olabilir.

2. Ordu Organizasyonu

Hindistan seferinde Timurlu ordusu ne şekilde organize edildi? Ordunun emir komuta sistemi nasıl işledi? Döneminin en büyük askerî dehalarından birisi olan Timur, ordusunu *onluk* sisteme göre organize etmiştir. Bilindiği üzere bu sistem Hun hükümdarı Mete Han tarafından meydana getirilmiştir. Moğol İmparatorluğu'nun

⁵ Yedi Yıllık Sefer içerisinde zikredilen, Türk ve dünya tarihi açısından büyük öneme sahip olan Ankara Savaşı (1402) için bkz. Halil Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012.

⁶ Timur'un seferleri hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara 2014, s. 11-45.

⁷ Hans Robert Roemer, "Timür in Iran", *The Cambridge History of Iran*, ed. P. Jackson-L. Lockhart, Cambridge University Press, Cambridge 1986, C. 6, s. 70; Svat Soucek, *A History of Inner Asia*, Cambridge University Press, Cambridge 2000, s. 125; Satish Chandra, *History of Medieval India (800-1700)*, Orient Blackswan Private Limited, Delhi 2007, s. 117; Christon I. Archer vd., *Dünya Savaş Tarihi*, çev. Cem Demirkan, Akyüz Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 172; René Grousset, *Stepler İmparatorluğu (Attilâ, Cengiz Han, Timur)*, çev. Halil İnalçık, haz. Ertuğrul Tokdemir – Mustafa Dönmez, TTK, Ankara 2015, s. 437; Peter B. Golden, *Dünya Tarihinde Orta Asya*, çev. Yahya Kemal Taştan, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2018, s. 153.

⁸ Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2015, s. 63.

⁹ Timurlularda cihat için bkz. Musa Şamil Yüksel, *Timurlularda Din ve Devlet İlişkisi*, TTK, Ankara 2009, s. 61-67.

¹⁰ Giyâseddin Ali-i Yezdi, *Saâdetnâme ya Ruznâme-i Gazavât-ı Hindustan*, yay. İrec Afşar, Miras-ı Mektub, Tahran 1379 h.ş., s. 63, 131, 137, vd.; Nizâmmeddin-i Şâmî, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, TTK, Ankara 1987, s. 207-210, 236, vd.; Şerefeddin Ali-i Yezdi, *Zafernâme*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2019, s. 277, 307-309, vd.; Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't- Tevârih-i Baysungurî*, yay. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevâdi, İntişarat-ı Esatir, Tahran 1380 h.ş., C.2, s. 826, 841, 855, 860, vd.

¹¹ Kishori Saran Lal, *History Of The Khaljis: A.D. 1290-1320*, The Indian Press, Allahabad 1950, s. 152-153; Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM Yayınları, Ankara 2000, s. 112, 122-123; Bilal Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasal Tarihi (1320-1414)*, TTK, Ankara 2021, s. 86-87.

¹² Çağatay Hanları'nın Hindistan sefer politikası hakkında detaylı bilgi için bkz. Durak, *age*, s. 107-123.

¹³ Giyâseddin Ali-i Yezdi, *age*, s. 57-58; Şâmî, *age*, s. 206-207; Şerefeddin Ali-i Yezdi, *age*, s. 277-278.

¹⁴ Koç, *age*, s. 239-257; Durak, *age*, s. 128-154; Aka, *age*, s. 30-31; R.C. Majumdar, "The invasion of Timur and the end of the Tughluq Dynasty", *The Delhi Sultanate*, ed. R.C. Majumdar, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1967, s. 116-120. Timur'un Hindistan seferi için ayrıca bkz. Yalçın Kayalı, "Timur'un Hindistan Seferi", *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, Ekim 2014, s. 179-192.

TİMUR'UN SAVAŞ SANATI: HİNDİSTAN SEFERİ ÖRNEĞİ (1398-1399)

kurucusu Cengiz Han da ordusunu onluk sisteme göre düzenlemiştir.¹⁵ Onluk sistem ordunun, *on binlik/tuman binlik/hezâre, yüzlük/sedeh onluk/deh* olarak tanzim edilmesidir. Ayrıca kaynaklarda yüz ile altı yüz kişi arasındaki birlikleri ifade etmek için *koşun* terimi de kullanılmıştır.¹⁶ Timur'un ordusunu onluk sisteme göre düzenlediği Sultaniyeli Johannes ve Ruy Gonzales de Clavijo gibi yabancı kaynaklarda da yer almıştır.¹⁷ Onluk sistem Timurlu ordusunun çok hızlı bir şekilde organize olmasına ve merkezi yani tüm emirlerin tek bir liderden askerlere ulaştırıldığı birleşik bir komuta sistemine sahip olmalarına olanak sağlamıştır. Ayrıca tuman (on binlik), hezâre (binlik), sedeh (yüzlük) ve deh (onluk) emirlerinden (komutanlarından) Timur tarafından gönderilen emirleri aldıklarına dair *möçelka/muçelka* (مچکا) adı verilen yazılı bir senet alınmıştır.¹⁸ Bu senetlerin alınması ve muhafazası *möçelkaçı* (مچکاچی) denilen görevliler¹⁹ tarafından gerçekleştirilmiştir. Kaynaklarda Emir Olcay Buğa Möçelkaçı gibi görevlilerin isimlerine rastlanır.²⁰ Bu durum şüphesiz ordunun disiplinini ve savaş gücünü olumlu yönde etkilemiştir. Timur'un ordu organizasyonunda bir diğer önemli mesele hassa askerleri olan *Kavçin* (قوچین) askerleridir. Hassa askerlerin temel görevi savaşta ve barışta hükümdarı korumak ve onun hizmetinde bulunmaktır. Kavçinlerin (قوچینان) Timur'un Hindistan seferinde de görev aldığı ve hükümdarın yanında bulunduğu kaynaklarda ifade edilmiştir.²¹

Timur'un ordu organizasyonunun bir diğer önemli parametresi muharip kuvvetlerdir. Hindistan'da savaştan Timur'un ordusunun muharip güçleri iki sınıfa ayrılabilir. Bunlar süvari ve piyade birlikleridir. Bilindiği üzere bozkır menşeli ordular daha çok atlı okçu birliklerinden meydana gelmişlerdir ve bu durum Timur'un ordusu için de geçerlidir. Söz konusu birlikler, kaçan düşmanı takip etmek, düşmandan haber almak için küçük çarpışmalara girmek, savaş alanının keşfi ve meydan savaşlarında etkin bir şekilde kullanılmıştır. Örneğin Timur, 1398'de Delhi yakınlarında Tuğluklu Sultan Mahmud Han ile meydana gelen savaş öncesinde Cihannümâ²² tarafına ilerlemiştir. Bu esnada kendisine yedi yüz zırlı (جبه) süvari eşlik etmiştir. Timur, burada Delhi savaşı öncesi keşif yaparken Tuğluklu kuvvetleri ile karşılaşmıştır. Tuğluklu kuvvetleri yaklaşık dört bin süvari, beş bin piyade ve yirmi yedi fil ile Timurlu kuvvetlerinin üzerine yürümüştür. Timurlu kuvvetleri düşmanı ok yağmuruna tutmuş ve destek kuvvetlerinin gelmesiyle Tuğluklu ordusu bozguna uğrayarak Delhi'ye geri dönmüştür. Kaçanlar takip edilerek bir kısmı öldürülmüştür.²³ Daha sonra Timur, ordusunu savaş nizamına sokarak Delhi önlerine kadar gelmiştir. Savaş nizamında sağ kolda (*Barangar/ برانگار*) Emirzade Pir Muhammed Bahadır, Emirzade Süleyman Şah Bahadır ve diğer emirler, sol kolda (*Cavangar/ جوانانگار*) Emirzade Sultan Hüseyin, Emirzade Halil Sultan, Emir Cihanşah ve diğer emirler, öncü birlikte (*Mongulay/ منقلاى*) Emirzade Rüstem, Emir Şeyh Nureddin Bahadır, Emir Şah Melik, Emir Allahdad ve diğer emirler yer almıştır. Ordunun merkezinde (قلب لشکر) ise Timur bulunmuştur.²⁴ Tuğluklu ordusu, Sultan Mahmud Han liderliğinde on bin süvari, yirmi bin piyade ve yüz yirmi fil ile Timurlu ordusunun karşısına çıkmıştır. Ayrıca Tuğluklu ordusundaki fillerin üzerinde binicileri ve ok atan kimselerin de olduğu ifade edilmiştir. Timur, fillere karşı merkezdeki kuvvetlerden bazılarını öncü birliklere ve sağ kanada desteğe göndermiştir. Timurlu öncü kuvvetleri, düşmanın öncü kuvvetlerin arkasına sarkarak düşmana büyük kayıplar verdirmiştir. Savaş başladığında Timurlu ordusuna karşı Tuğluklu kuvvetlerinin önünde bulunan filler hedef alınarak kılıç, ok ve mızrak ile etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır. Filler kuşatılmış ve tepesindeki oturan bakıcıları öldürülerek savaşamaz duruma getirilmiştir. Düşmanın merkezine, sağ ve sol kanatlarına yapılan saldırılar neticesinde Tuğluklu ordusu dağılmış ve savaş Timurlu ordusunun zaferi ile sonuçlanmıştır. Ardından Delhi'ye giren Timur, şehirden kaçan Tuğluklu devlet adamlarının arkasından askerler göndererek kaçan düşmanı takip harekâtında bulunulmuştur.²⁵ Benzer şekilde Hindistan seferi boyunca süvari birliklerinin ani baskın yapma, yağma faaliyetlerinde bulunma, öncü kuvvet olarak düşmana karşı gönderilme ve düşmanı ok yağmuruna tutarak

¹⁵ Timothy May, *The Mongol Art of War (Chinggis Khan and the Mongol Military System)*, Westholme Publishing, Pennsylvania 2007, s. 31; Mustafa Uyar, *İlhanlı (İran Moğolları) Devleti'nin Askerî Teşkilatı (Ortaçağ Moğol Ordularında Gelenek ve Dönüşüm)*, TTK, Ankara 2020, s. 11.

¹⁶ Aka, *age*, s. 162-163; Alan, *age*, s. 287; Mansura Haidar, *Medieval Central Asia: Polity, Economy & Military Organization 14th to 16th Centuries*, Manohar Publishers, Delhi 2004, s. 264-266; David Nicolle-Angus McBride, *The Age Of Tamerlane*, Osprey Publishing, United Kingdom 1990, s. 12.

¹⁷ Sultaniyeli Johannes, *Timur'un Sarayında (Fransa'ya Gönderdiği Elçinin Kaleminden Emir Timur'un Hayatı, Devleti ve Halkı)*, çev. Ahmet Deniz Altunbaş, Kronik Kitap, İstanbul 2020, s. 71; Ruy Gonzales de Clavijo, *Embassy to Tamerlane 1403-1406*, çev. Guy Le Strange, RoutledgeCurzon, London-New York 2005, s. 157.

¹⁸ Aka, *age*, s. 162; Şâmî, *age*, s. 115; Hâfiz-ı Ebrû, *age*, C. 2, 729.

¹⁹ Aka, *age*, s. 162.

²⁰ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn ve Mecma '-ı Bahreyn*, yay. Abdülhüseyn-i Nevâî, Pejûhişgâh-ı Ulum-î İnsanı ve Muta'alat-ı Ferhengî, Tahrân 1383 h.ş., C.2 (1), s. 684.

²¹ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 127; Şâmî, *age*, s. 164, 234, 237; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 212, 307, 316; Hâfiz-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 856,859; Aka, *age*, s. 162. Kavçinler hakkında detaylı bilgi için bkz. Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk (Bozkırların Son Göçebe Fatih)*, çev. Zuhâl Bilgin, Kronik Kitap, İstanbul 2017, s. 289-293.

²² Cihannümâ, Tuğluklu hanedanının kurucusu Gıyâseddin Tuğluk'un (1320-1325) Delhi'nin yaklaşık 15 km. güneydoğusunda inşa ettirdiği Tuğlukâbâd şehir kalesinin iç kale kısmında bulunan köşke verilen isimdir. S. Haluk Kortel, "Tuğlukâbâd", *DİA*, C. 41, İstanbul 2012, s. 332-333.

²³ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 103-104; Şâmî, *age*, s. 226; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 299; Hâfiz-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 847-848.

²⁴ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 111; Şâmî, *age*, s. 229; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 301; Hâfiz-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 850.

²⁵ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 112-118; Şâmî, *age*, s. 228-231; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 301-304; Hâfiz-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 850-852.

savaşamaz hale getirme faaliyetlerinde buldukları kaynaklarda yer almaktadır.²⁶ Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak Timurlu ordusunun vurucu gücünün süvari birlikleri olduğu, süvarilerin çok geniş bir hareket kabiliyetine sahip oldukları ve Timurlu ordusunda tek bir görevi değil birden fazla işlevi üstlenerek adeta ordunun bel kemiği olduğu söylenebilir. Ayrıca süvari birliklerin bazı durumlarda atlarını kaybettiği ve piyade olarak faaliyetlerde buldukları kaynaklarda görülür. Örneğin Multan²⁷ kuşatmasından sonra Timur'un yanına dönen Pir Muhammed ve adamları muhtemelen olumsuz hava koşullarından dolayı atlarını kaybetmişlerdir. Timur, Pir Muhammed'e otuz bin at bağışlayarak tüm piyadeleri süvari yapmıştır.²⁸

Timur'un Hindistan seferinde atından inerek yaya savaşan süvariler ve müstakil piyade birlikleri de önemli bir yere sahiptir. Yaya savaşan askerler, süvarilerin hareket esnekliğinin olmadığı dağlık, ormanlık ve diğer engebeli alanlarda ve atlı birliklerin yoğun kar yağışından dolayı ilerleyemediği bölgelerde görülür. Timurlu ordusu 1398'de Ketur tarafına giderken yollar çok karlı olduğu için askerler tüneller açarak ilerlemiş ve yoğun kardan dolayı atlarından inerek yaya yol almışlardır. Ketur'un dağlık bir yapıya sahip olmasından dolayı askerler yaya olarak ilerlemiş ve dağlarda düşmanla bu şekilde savaşmışlardır. Ayrıca Timur'un bile elinde bir asayla yürüdüğü daha sonra atına bindiği aktarılmıştır. Atların ise bir kısmı tahtrevanlar kullanılarak dağdan aşağıya taşınmıştır. Askerlerin on sekiz gün atsız bir şekilde ilerlediği ifade edilir.²⁹ Coğrafi engeller ve mevsim şartlarından ötürü süvarilerin atlarını bırakıp yaya olarak ilerlemeleri ve bu şekilde savaşmaları atlı askerin, atından inip herhangi bir binek hayvanın üzerinde olmadan mücadelelerde nasıl kullanıldığını açıklar. Müstakil piyade birliklerine dair de kaynaklarda örnekler görmek mümkündür. Örneğin Timur, 1398'de Hindistan'da büyük bir manastır olan Şahnevaz'ı ele geçirmiştir. Bu esnada Nusret adlı biri Cal bölgesinde iki bine yakın askerle toplanmıştır. Timur, bunun üzerine askerlerini tanzim ederek Nusret'in üzerine yürümüştür. Sağ kolda Emir Şeyh Nureddin ve Emir Allahdad, sol kolda Emir Şah Melik, merkezin önünde ise Horasan piyadeleriyle (پیدگان خراسان) Ali Sultan Tavacı yer almıştır. Savaşta Ali Sultan Tavacı'nın büyük fedakârlık gösterdiği kaydedilir. Çarpışmayı Timurlu ordusu kazanmış, kaçan düşman takip edilmiş ve ele geçirilen düşmanların kafaları mızraklara geçirilmiştir.³⁰ Benzer şekilde Timur'un 1398'de Hindistan'da sarp ve kayalık bir yer olan Sevalek/Suvalek Dağ'ında yaptığı savaşlarda piyade birliklerinin yer aldığı, askerlerin ağaçları keserek ilerlediği ve savaşlar sonrasında süvari ve piyadenin sayısız ganimet elde ettiği kaynaklarda aktarılmıştır.³¹ İbn Arabşah, Timur'un 1398'de Tuğluklu ordusu ile yaptığı savaştan bahsederken bir kısım piyade birliklerinin sağ ve sol kanattan muhtemel düşman saldırısına karşı pusuya yatırdığını ifade eder.³² Yaya olarak savaşan askerler muhtemelen şehirlerin içerisindeki sokak çatışmalarında da yer almışlardır. Örneğin Timur, 20 Aralık 1398'de Delhi'ye girdiğinde ziyafetler düzenlemiş ve ordudan bir grup asker şehre girmiştir. Delhi'nin farklı yerlerinde Timurlu askerleri ile isyancılar arasında sokak çatışmaları yaşanmış pek çok Hindu öldürülmüş ve esir alınmıştır. Ayrıca şehir yağmalanmıştır.³³ Delhi'nin sokakların meydana gelen bu çatışmalarda büyük olasılıkla askerler şehir içinde yaya olarak savaşmıştır. Yukarıda zikredilen bilgiler ışığında yaya olarak savaşan askerî birliklerinin Timurlu ordusunda her ne kadar süvari birlikleri kadar etkin kullanılmasa da süvarinin hareket kabiliyetini engelleyen durumlarda kendilerinden istifade edildiği açıkça görülmektedir. Ayrıca yaya olarak savaşan askerî birliklerinin bir kısmının coğrafi engellerden dolayı atından inerek savaşan süvarilerden meydana geldiği görülür. Ancak Horasan piyadeleri örneği, Sevalek/Suvalek Dağ'ında yapılan savaşlar ve İbn Arabşah'ın kayıtlarından görüldüğü üzere Timurlu ordusunda müstakil bir piyade sınıfı olduğu ve söz konusu askerî birliğin çarpışmalarda yer aldığı da anlaşılmaktadır.

3. Şehir ve Kale Kuşatmaları

Timur'un Hindistan seferindeki şehir ve kale kuşatma³⁴ teknikleri konumuz açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda Hindistan'ın en meşhur kalelerinden olan ve 1398'de Timurlu kuvvetleri tarafından kuşatılarak ele geçirilen Batnir Kalesi mühim bir örnektir. 1398 yılında Batnir Kalesi'nin önüne gelen Timur askerlerini tanzim etmiştir. Sağ kolda Emir Süleyman Şah, Emir Şeyh Nureddin ve Emir Allahdad, sol kolda ise Halil Sultan Bahadır, Şeyh Mahmud İku Timur ve diğer emirler yer almıştır. Askerler çeperler³⁵ (چپر) kurarak saldırıya başlamışlardır.

²⁶ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 133-136,140; Şâmî, *age*, s. 236-237; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 308-309; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 857-859.

²⁷ Multan, Pakistan'ın Pencap bölgesinde tarihi bir şehirdir. Azmi Özcan, "Mülân", *DİA*, C. 31, Ankara 2020, s. 547-548.

²⁸ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 86; Şâmî, *age*, s. 218; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 293; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 839.

²⁹ Şâmî, *age*, s. 209; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 278-280; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 826-827.

³⁰ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 82-83; Şâmî, *age*, s. 217; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 290-291; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 837-838.

³¹ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 152-155; Şâmî, *age*, s. 239-242; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 313; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 862-865.

³² İbn Arabşah, *Acâibu'l Makdûr fi Nevâib-i Timûr*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2012, s. 170.

³³ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 120-122; Şâmî, *age*, s. 232; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 305-306; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 852-854; Koç, *age*, s. 252-253; Durak, *age*, s. 146-147.

³⁴ Hisar ve kale kuşatmaları hakkında bkz. Mustafa Uyar, "Âdâb el-Ĥarb ve el-Şecâ'a'ya Göre 'Hisar ve Kuşatma Geleneği'", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 40, 2006, s. 215-224.

³⁵ Çeper, kale içinden gelebilecek saldırıları önlemek için kurulan barikattir. Uyar, *age*, s. 157. Ayrıca çeperin savaş sırasında düşman tarafından atılan ok ve taşlardan korunmak için oluşturulan ve kalkan ile eş zamanlı kullanılan büyük bariyer olduğu da ifade edilmiştir. Selim Serkan Ükten, *Buhara Hanlığı'nın Askerî Teşkilatı (1500-1868)*, TTK, Ankara 2018, s. 275.

TİMUR'UN SAVAŞ SANATI: HİNDİSTAN SEFERİ ÖRNEĞİ (1398-1399)

Kale ilk gün ele geçirilememiş ardından Timur, her komutanın buldukları yerden hareket ederek kalenin duvarlarını delmelerini³⁶ emretmiştir. Kale komutanı Timur'a hediyeler göndererek kaleyi teslim edeceğini söylemiş ancak sonrasında sözünde durmamıştır. Bunun üzerine Timurlu ordusu, mancınıkları³⁷, daha küçük ve hafif mancınık olan arrâdeleri³⁸ hazırlayarak ateşlemiş ve kale ele geçirilmiştir. Batnir Kalesi'nin savaş ile ele geçirilmesinden sonra Timur, adamlarından Emir Şeyh Nureddin ve Emir Allahdad şehre aman/eman malı toplamaya göndermiştir. Şehirdekilerin Timurlu askerlerine saldırmasıyla Timurlu ordusu kalenin içerisine girerek evleri, tapınakları ve bütün yapıları ateşe vermiştir. Kaynaklarda on bin kişinin öldürüldüğü aktarılır. Ayrıca bazı Hinduların ailelerini ve mallarını Timurlu askerlerinin eline geçmemesi için ateşe verdiği ifade edilir.³⁹ Yukarıda ifade edilen bilgiler her ne kadar korkunç olsa da Orta Çağ'da savaş yoluyla ele geçirilen bir bölgede teslim olmayı kabul etmeyenlerin öldürülmesi ve mallarının yağmalanması sık rastlanan bir durumdur. Ek olarak on bin kişinin öldürülmesi abartılı bir rakam olarak düşünülse de öldürülen kimselerin sayısının fazla olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Konumuz açısından bir diğer mühim örnek Timur'un Delhi'yi ele geçirdikten sonra 1399'da kuşattığı Hindistan'ın önemli kalelerinden biri olan Mirat Kalesi'dir. Timur on bin kişi ile kaleyi kuşatmış, koşun emirlerinin her birinin kendi kuşatma bölgesinde kalenin duvarlarını delmelerini, lağımçıların ise kalenin duvarlarının altına tüneller kazmalarını emretmiştir. Ardından kazılan tüneller patlatılarak kale duvarları çökertilmiştir. Ayrıca Timurlu ordusu halatlar ile kale duvarlarına tırmanarak surlara çıkmış ordunun bir kısmı ise kale kapısından kuşatmaya katılmıştır. Daha sonra Mirat Kale'si ele geçirilmiş, kaleyi savunanlardan birçok kimse öldürülmüş, Timur'un emriyle kalenin burçları ve binaları ateşe verilmiştir.⁴⁰ Kuşatma aletlerinin kurularak ateşlenmesinden surların delinip altından tüneller kazılarak kalenin temelini oyulması ve sonrasında kale duvarlarına doğru kazılan tünellerin patlatılmasına kadar olan süreci yöneten kimselerin olması, Timur'un ordusunda kale ve şehir kuşatmalarında uzmanlaşmış bir grubun olduğunu göstergesidir.

4. Hindistan Seferinin Taktiksel Boyutu

Timur'un Hindistan seferine bütüncül bir şekilde bakıldığında seferin bazı taktik⁴¹ esaslara dayandığı görülür. Bilindiği üzere Timur, sefere çıkmadan önce 1397'de torunu Pir Muhammed'i Sind Nehri'ni geçmesini ve bölgede ileri güç olarak ilerlemesini istemiştir. Ardından Mart 1398'de kendisi Hindistan'a sefere çıkmıştır.⁴² Timur, sefere çıkılacak coğrafyanın tanınması ve keşif faaliyetleri yapıldıktan sonra harekete geçmek istemiştir. Bu durum onun hem taktiksel düşüncesini hem de temkinli bir lider olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir diğer mühim mesele de Timur'un Hindistan'da ele geçirdiği kale ve şehirlerde büyük tahribatta bulunması ve askerinin lojistik ihtiyacının yağma yoluyla düşman coğrafyasından temin edilmesidir. Örneğin Timur, 1398'de Noğaz/Nağaz Kalesi'ni ele geçirdiğinde düşmanların tüm malları yağmalanmış ve evler ateşe verilmiştir. Benzer şekilde 1398'de Telmine Kale'si ele geçirildiğinde şehir yağmalanmış, evler ateşe verilmiş ve birçok ganimet ele geçirilmiştir. Aynı durum 1398'de Timurlu askerlerinin bir manastır olan Şahnevaz'ı ele geçirdiği zaman da görülür. Şahnevaz yağmalanmış, buradaki zahire ambarlarından askerler iaşelerini sağlamış ve daha sonra düşmanın eline geçmemesi için geriye kalan ambarlar yakılmıştır.⁴³ Timur'un ordusunun Noğaz ve Telmine Kalesi'ndeki yıkıcı faaliyetlerinin altında yatan esas sebep söz konusu yerlerin Timurlu ordusuna teslim olmaması ve savaşla ele geçirilmesidir. Ayrıca ordunun lojistik ihtiyacının karşılanması hususu da göz ardı edilmemelidir. Hindistan'ın en önemli şehirlerinden birisi olan Delhi, 1398'de Timur tarafından ele geçirildiğinde aynı akıbete uğramıştır. Delhi ele geçirdikten sonra eğlenceler düzenlenmiştir. Bu sırada şehre giren bazı Timurlu askerlerine şehrin sakinleri saldırmış, bu durumdan dolayı askerler galeyana gelmiş ve Delhi tüm mahalleleriyle yağmalanarak

³⁶ Kuşatma sürecinde duvarlı delen kimselere nakab, tünel kazan kişileri ise lağımçı denilmiştir ancak çoğu zaman bu iki sözcük aynı anlamda kullanılmıştır. Nakab ve lağımçıları, kale duvarlarına doğru tüneller kazarak kalenin temelini oyarlar. Daha sora kazılan tüneller desteklemek üzere tahta direkler konular, yerleştirilen direkler ateşe verilerek duvarın çökmesi sağlanırdı. Erkan Gökso, *Türk Kültüründe Silah*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2019, s. 326.

³⁷ Mancınık teknolojisi ve türleri için bkz. David Nicolle, *Medieval Siege Weapons Byzantium, the Islamic World & India AD 476-1526*, C. 2, Osprey Publishing, Oxford 2003.

³⁸ Gökso, *age*, s. 283. Arrâde, ateş topu atmaya yarayan küçük boyutlu bir mancınık türüdür. Zeki Tez, *Patlayıcı, Silah ve Savaş Tekniğinin Kültürel Tarihi*, Doruk Yayınları, İstanbul 2010, s. 160.

³⁹ Gıyâseddin Ali-i Yezdi, *age*, s. 92-95; Şâmî, *age*, s. 221-222; Şerefeddin Ali-i Yezdi, *age*, s. 293-295; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 841-844.

⁴⁰ Gıyâseddin Ali-i Yezdi, *age*, s. 126-128; Şâmî, *age*, s. 234-235; Şerefeddin Ali-i Yezdi, *age*, s. 307; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 855-856; Durak, *age*, s. 148; Koç, *age*, s. 254-255; Peter Purton, *A History of the late Medieval Siege (1200-1500)*, The Boydell Press, Woodbridge 2010, s. 185.

⁴¹ Timur'un savaş taktikleri, stratejileri ve askerî dehası hakkında bazı çalışmalar için bkz. Ensar Macit, *Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2012; Neslihan Yücedağ, *Emir Timur'un Savaş Stratejileri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2015; Hasan Taşkıran, "Emir Timur'un Savaş Stratejileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.43/9, 2016, s. 946-954; Neslihan Aksoycuk, "Emir Timur, Kişisel Özellikleri ve Askerî Dehası", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.10/2, 2019, s. 9-12; A. Ahat Andican, *Emir Timur Tarih, Siyaset, Miras*, Selenge Yayınları, İstanbul 2019, s. 434-451.

⁴² Gıyâseddin Ali-i Yezdi, *age*, s. 57-58; Şerefeddin Ali-i Yezdi, *age*, s. 276-277; Koç, *age*, 237-238; Durak, *age*, 128.

⁴³ Gıyâseddin Ali-i Yezdi, *age*, s. 73, 80-84; Şâmî, *age*, s. 216-217; Şerefeddin Ali-i Yezdi, *age*, s. 290-291; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 837-838.

ateşe verilmiştir. Yağma sonucunda Timurlu ordusunun eline çok miktarda esir geçmiştir. Bazı Hinduların kendi evlerini ve çocuklarını Timurlu ordusunun eline geçmemesi için yaktıkları ifade edilmiştir.⁴⁴ Timurlu ordusunun Hindistan'da ele geçirilen şehirlerin ve kalelerin yağmalanması ve tahrip edilmelerine dair yukarıda ifade edilenlerin dışında kaynaklarda pek çok örnek görmek mümkündür. Timurlu ordusunun bu şekilde hareket etmesinin nedenleri arasında ordunun lojistik ihtiyacının yağma yoluyla düşman coğrafyasından karşılanması hem Timurlu ordusunun lojistik organizasyonunu kolaylaştırmış hem de düşmanın gıda maddelerine ulaşımını engellemiştir. Benzer şekilde ele geçirilen yerlerin yağmalanması ve tahrip edilmesi meselesi ile düşman topraklarına olabildiğince zarar vermek, ele geçirilen ganimetler vasıtasıyla askerlerin savaşa isteğini diri tutmak ve düşman coğrafyasındaki direnişi kırmak amaçlanmış olabilir.

Timur'un Hindistan seferinin taktiksel yönü arasında bir diğer önemli mesele ele geçirilen veya öldürülen düşmanlara karşı yapılan uygulamalardır. Mesela 1398'de Ketur seferinde Timurlu ordusu öldürülen düşmanların kafalarını bir araya getirerek minareler ve yüksek tepeler yapmışlardır. Benzer şekilde Timurlu ordusu, Cal bölgesinde Nusret ile savaşta öldürülen düşmanların başlarını mızraklara geçirmiştir.⁴⁵ Timur, 1398'de Delhi yakınlarında Tuğluklu hükümdarı Sultan Mahmud Han ile savaşından hemen önce esir alınan yaklaşık yüz bin Hintli'nin düşman tarafına geçme ihtimaline karşı öldürülmesini emretmiş ve emir yerine getirilmiştir.⁴⁶ Yüz bin sayısı abartılı bir rakam olsa da esir alınan ve öldürülenlerin sayısının fazla olduğunu göstermektedir. Timur'un bu faaliyetleri hem tedbir amaçlıdır hem de düşmanlarına karşı psikolojik olarak korku yaratmak istemesindedir. Böylece Timur, hiç kimsenin kendisine ve ordusuna direnmemesini, direnenlerin ise kötü bir akıbete uğrayacağını mesajını vermek istemiş olabilir.

Hindistan seferi sırasında Timur'un Tuğluklu Sultan Mahmud Han ile Delhi yakınlarında yaptığı savaşta düşman tarafındaki fillere karşı uygulamış olduğu taktik de takdire şayandır. Kaynaklarda Tuğluklu ordusunda üstünde binicileri ve Orta Çağ'da çok meşhur olan *Nâvek*⁴⁷ kullanan okçuların yer aldığı yüz yirmi adet filin olduğu ifade edilir. Timurlu ordusundaki askerlerin ve atların bu fillerden çok korktuğu açıkça görülür. Dolayısıyla Timur, bu fillere karşı ordugâh çevresinde hendekler kazdırmış, hendeklerin çevresine kalkanlar yerleştirilerek savunma önlemlerini arttırmış ve ordudaki mühendislerle demirden dikenler⁴⁸ yapmalarını emretmiştir. Ardından piyade askerlere yapılan dikenleri muhafaza etmelerini ve filler harekete geçtiğinde dikenleri savaş meydanına atmalarını söylemiştir.⁴⁹ İbn Arabşah'a göre ise "Timur Hindistan seferinde düşman saflarındaki fillere karşı üç köşesi sivri demirden dikenler hazırlatmış, söz konusu dikenleri askerlerine dağıttırmış ve bunları geceleyin savaşın yapılacağı meydanına attırmıştır. Ardından da savaş meydanında bir sınır belirlemiş, askerlerine o sınırın geçilmemesi için emir vermiş, piyade birliklerini sağ ve sol kanatlardan gelebilecek saldırılara karşı pusuya yatırmış, savaş günü de Timurlu ordusu sahte ricat yapıp geri çekilerek düşman saflarında bulunan filler bu dikenli araziye çekilmişlerdir. Tuğluklu ordusu söz konusu dikenli araziye geldiğinde dikenler fillerin ayaklarına büyük zarar vermiş ve acı içerisinde geri dönerek savaş meydanından kaçmışlardır. Filler panik içerisinde kaçarken Tuğluklu ordusunun muharip kuvvetlerini de ayakları altında ezmiştir. Bu durumdan sonra dağılmaya ve kaçmaya başlayan Tuğluklu kuvvetlerinden geriye kalanlar Timur'un pusuya yatırdığı askerleri tarafından öldürülmüştür."⁵⁰

İbn Arabşah, Ankara Savaşı'nda (1402) Timur'a esir düşen Johannes Schiltberger ve 1404'te Timur ile görüşen İspanyol elçi Ruy Gonzales de Clavijo Timur'un Hindistan'da filleri nasıl etkisiz hale getirdiğine dair önemli bilgiler verir. Kaynaklardaki bilgiler şu şekilde özetlenebilir: "Timur, askerlerin ve atların fillerden korktuğunu görünce komutanlarıyla hemen bir istişare yapar ve ordugahtaki develer toplanarak develerin üzerine odun, ot, pamuk ve yanıcı maddeler yerleştirilir. Savaş günü düşman saflarındaki filler, Timurlu ordusuna yaklaşıncaya Timur, develerin üzerindeki yanıcı maddelerin ateşe verilerek, düşman saflarındaki fillerin üzerine gönderir. Böylece develer fillere doğru ilerler, ateşten korkan filler geri dönerek kendi saflarındaki askerlere zarar

⁴⁴ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 120-122; Şâmî, *age*, s. 232; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 305-306; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 854.

⁴⁵ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 82-83; Şâmî, *age*, s. 210, 217; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 280, 291; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 828.

⁴⁶ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 108; Şâmî, *age*, s. 227; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 300; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C. 2, s. 849; Durak, *age*, s. 143.

⁴⁷ *Nâvek*, Orta Çağ'da bilinen bir ok çeşididir. Ayrıca yay anlamı da taşımaktadır. İbrahim Duman, *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Aletleri*, Selenge Yayınları, İstanbul 2020, s. 78, 83. Gazneliler döneminde fillerin sırtında zırh delici özelliğe sahip ve 1 km. yakın atış mesafesi olan kısa nâvek oku atan kimselerin olduğu ifade edilmektedir. Umut Kansoy, "Savaş Fillerinin ve Mürettebatının Silahları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, S. 7/1, 2020, s. 417. Memluk-Kıpçak Türkçesi ile yazılan ve askeri bir el kitabı olan *Münyetü'l-Guzât* adlı eserde nâvek oku yer alır. Nâvek oku yüksek kalelere ve uzak mesafedeki hedeflere atılır. Okun uzunluğu bir karış, temreni dört parmak. *Münyetü'l-Guzât*, yay. Mustafa Uğurlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, 114-115; Altan Çetin, *Memlûk Devleti'nde Askeri Teşkilat*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 221.

⁴⁸ Ekler kısmına bkz. *EK 1*.

⁴⁹ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 112-113; Şâmî, *age*, s. 229; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *age*, s. 301-302; Hâfız-ı Ebrû, *age*, C.2, s. 850; Nicolle-Mcbride, *age*, s. 20; Jean-Paul Roux, *Timurlenk*, çev. Lale Arslan Özcan, Dergâh Yayınları, İstanbul 2022, s. 135; Justin Marozzi, *Timurlenk (İslâm'ın Kılıcı Cihan Fatih)*, çev. Hülya Kocaoluk, YKY Yayınları, İstanbul 2020, s. 286.

⁵⁰ İbn Arabşah, *age*, s.169-170.

TİMUR'UN SAVAŞ SANATI: HİNDİSTAN SEFERİ ÖRNEĞİ (1398-1399)

verirler. Böylece Tuğluklu ordusu dağılmıştır.⁵¹ Timur'un daha önce savaş meydanlarında hiç karşılaşmadığı fillere karşı uyguladığı bu taktikler, onun hem büyük bir askerî dehâ olduğunun hem de olağanüstü durumlarda sakinliğini koruyarak zafer kazanan yetenekli ve yenilikçi bir asker olduğunun göstergesidir. Kaynakların ifadesinden Timur'un savaş meydanında beklenmedik bir durumla karşılaştığında elindeki imkânları kullanarak savaşı kazanmaya çalışan taktiksel yönü güçlü bir asker olduğu da görülür. Fillerin etkisiz hale getirilmesine dair yukarıda verilen bilgilerden Timur'un amacının sadece düşmanın fillerini alt etmek ve savaşı kazanmak değil pusuya yatırılan askerler ile düşman unsurlarının tamamının imha edilmesini sağlamak olduğu söylenebilir. Ayrıca Timur'un düşman saflarında yer alan filleri alt etmek için uyguladığı muharebe alanının belirlenmesi, düşmanın zikredilen savaş meydanına çekilmesi ve daha önce hazırlanan savaş aletleri ile düşmana büyük kayıplar verdirilmesi kayda değer bir taktiksel başarıdır.

SONUÇ

Bu çalışmayla döneminin en büyük askerî komutanlarından ve devlet adamlarından birisi olan Timur'un Hindistan seferi, Timur'un ordusunun üstelendiği görev ve seferin taktiksel boyutu farklı bir açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır. Zikredilen sefer bütüncül bir şekilde incelendiğinde önemli sonuçlar görülmektedir. İlk olarak Timur, Hindistan'da Müslüman olmayan Hintliler ile savaşarak gazi hükümdar imajını güçlendirmiştir. Ayrıca bir Türk-İslâm hanedanı olan Tuğluklulara karşı kazandığı zaferle yenilmez bir hükümdar olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Timur devletini Çağatay Hanlığı'nın mirası üzerine kurduğu için Hindistan üzerine seferlerini devam ettirerek siyasi anlamda gücünü de pekiştirmiş olabilir. Bir diğer önemli husus Hindistan seferi sırasında elde edilen hayvanların, silahların, zırhların, fillerin ve diğer pek çok zenginliğin Timur'un sonraki seferlerine kaynak olmasıdır. Hindistan seferinden pek çok ganimet elde edilmesi Timurlu ordusundaki askerler için de olumlu bir gelişme olmuştur. Bu durum orduda hem bir hoşnutluk oluşturmuş hem de sonraki seferler için itici bir güç olmuştur. Ayrıca askerlerin bir lider olarak Timur'a olan güvenini ve saygısını da artırmıştır. Hindistan seferinde Timur'un ordusu ve uyguladığı taktikler onun savaş sanatına dair önemli ip uçları verir. Zikredilen seferde Timurlu ordusu meydan muharebesi, küçük çarpışma, şehir ve kale kuşatmaları ile muharebe gücünü arttırmış ve tecrübe kazanmıştır. Hindistan seferinde Timurlu ordusunun muharip kuvvetleri olan süvari ve piyadeler bir uyum içerisinde savaşmıştır. Timurlu ordusunun bel kemiği ve ana muharip gücü olan süvarinin hareket kabiliyetinin kısıtlandığı veya olmadığı bölgelerde atından inerek yaya savaşan süvari ve müstakil piyade birlikleri savaşlarda yer almışlardır. Timurlu ordusunun meydan muharebelerinde, coğrafi engellerin olmadığı alanlarda ve takip harekâtlarında etkin bir şekilde kullandığı süvari birlikleri, ordunun hem hızlı hareket etmesine olanak sağlamış hem de düşman saflarına ardı ardına yapılan hücumlarla meydan savaşların kazanılmasında etkili olmuştur. Hindistan seferindeki şehir ve kale kuşatmalarından Timurlu ordusundaki mancınık ve arrâde gibi kuşatma araç ve gereçlerini hazırlayarak kullanan mühendislerin belirli bir donanımına sahip olduğu da anlaşılır. Timur'un taktiksel uygulamaları, düşmana olabildiğince zarar vererek onları bir daha savaşamayacak veya karşı koyamayacak duruma getirmek amacı taşır. Ayrıca düşmanlarına verdiği zararın örnek alınması ve diğer insanların ya da şehirlerin benzer durumları yaşamaması için Timur'a savaşmadan teslim olmaları gerektiği mesajını verir. Fillerle karşı aldığı önlemler, savaş yerinin belirlenmesi, düşmanın belirlenen meydana çekilmesi ve daha önce hazırlanan harp aletleri ile düşmana zarar verilmesi mühim bir taktiksel bakış açıdır. Bu durum Timur'un hem eski savaş geleneklerini muhafaza eden hem de yeni savaş taktiklerini benimseyen yenilikçi bir asker olduğunu gösterir. Timur'un Hindistan'a sefere çıkmadan önce torunu Pir Muhammed'i bölgede öncü harekâta bulunması için göndermesi, savaş öncesi ordugâh çevresine hendek kurması ve savunma önlemleri alması tedbir ve ihtiyata da önem veren bir asker olduğunu ortaya koyar. Son olarak Hindistan seferi ile Timurlu ordusu kendilerine yabancı olan farklı bir coğrafyada savaşarak büyük bir savaş deneyimi edinmiştir.

⁵¹ İbn Arabşah, *age*, s.171-172; Johannes Schiltberger, *age*, s. 75; Clavijo, *age*, s. 134. Timur'un fillere karşı uyguladığı bu savaş taktiği birçok Arap kaynağında da yer almaktadır. Musa Şamil Yüksel, "Arap Kaynaklarında Timur", *Bilgi*, S. 31, Güz 2004, s. 93.

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

KAYNAKÇA

ABDÜRREZZAK-I SEMERKANDÎ, Matla'-ı Sadeyn ve Mecma'-ı Bahreyn, yay. Abdülhüseyn-i Nevâî, Pejûhişgâh-ı Ulum-i İnsanı ve Muta'alat-ı Ferhengi, C.2 (1), Tahran 1383 h.ş.

AKA, İsmail, *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara 2014.

AKA, İsmail. "Timur Sâdece Bir Asker Mi İdi?", *Prof. Dr. İsmail Aka Makaleler*, haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, C.2, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, ss. 113-130.

AKBIYIK, Hayrunnisa Alan, "Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi, *Bilig*, S.27, Güz 2003, ss. 117-156.

AKSOYCUK, Neslihan, "Emîr Timur, Kişisel Özellikleri ve Askerî Dehâsi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.10/2, 2019, ss. 5-13.

ALAN, Hayrunnisa, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.

ANDİCAN, A. Ahat, *Emir Timur Tarih, Siyaset, Miras*, Selenge Yayınları, İstanbul 2019.

ARCHER, Christon I., FERRIS, John R., HERWIG, Holger H, TRAVES, Timothy E., *Dünya Savaş Tarihi*, çev. Cem Demirkan, Akyüz Yayıncılık, İstanbul 2006.

CHANDRA, Satish, *History of Medieval India (800-1700)*, Orient Blackswan Private Limited, Delhi 2007.

ÇETİN, Altan, *Memlûk Devleti'nde Askerî Teşkilat*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2007.

ÇETİN, Halil, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012.

DAVIES, C. Collin, *An Historical Atlas Of The Indian Peninsula*, Geoffrey Cumberlege Oxford University Press, India 1949.

DUMAN, İbrahim, *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Aletleri*, Selenge Yayınları, İstanbul 2020.

DURAK, Neslihan, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM Yayınları, Ankara 2000.

GIYÂSEDDİN ALİ-İ YEZDÎ, *Saâdetnâme ya Ruznâme-i Gazavât-ı Hindustan*, yay. İrec Afşar, Miras-ı Mektub, Tahran 1379 h.ş.

GOLDEN, Peter B., *Dünya Tarihinde Orta Asya*, çev. Yahya Kemal Taştan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.

GÖKSU, Erkan, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

GRAVETT, Christopher, *Medieval Siege Warfare*, Osprey Publishing, United Kingdom 1990.

TİMUR'UN SAVAŞ SANATI: HİNDİSTAN SEFERİ ÖRNEĞİ (1398-1399)

GROUSSET, René, *Stepler İmparatorluğu (Attilâ, Cengiz Han, Timur)*, çev. Halil İnalçık, haz. Ertuğrul Tokdemir – Mustafa Dönmez, TTK, Ankara 2015.

HÂFİZ-I EBRÛ, *Zübdetü't- Tevârih-i Baysungurî*, yay. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevâdî, İntişarat-ı Esatir, C.2, Tahran 1380 h.ş.

HAİDAR, Mansura, *Medieval Central Asia: Polity, Economy & Military Organization 14th to 16th Centuries*, Manohar Publishers, Delhi 2004.

İBN ARABŞAH, *Acâibu'l Makdûr fi Nevâib-i Tîmûr*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2012.

JACKSON, Peter. “The Mongols of Central Asia and the Qara’unas”, *Journal of the British Institute of Persian Studies*, 56/1 2018, ss. 91-103.

JOHANNES SCHILTBERGER, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, çev. Turgut Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

KAFALI, Mustafa, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Berikan Yayınları, Ankara 2005.

KANSOY, Umut, “Savaş Fillerinin ve Müretbâtının Silahları”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, S.7/1, 2020, ss. 405-451.

KAYALI, Yalçın, “Timur’un Hindistan Seferi”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, Ekim 2014, ss. 179-192.

KOÇ, Bilal, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, TTK, Ankara 2021.

KORTELE, S. Haluk, *DİA*, C.41, İstanbul 2012, ss. 332-333.

MACİT, Ensar, *Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2012.

MAJUMDAR, R.C, “The invasion of Timur and the end of the Tughluq Dynasty”, *The Delhi Sultanate*, ed. R.C. Majumdar, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1967, ss.116-124.

MANZ, Beatrice Forbes, *Timurlenk (Bozkırların Son Göçebe Fatih)*, çev. Zuhâl Bilgin, Kronik Kitap, İstanbul 2017.

MANZ, Beatrice Forbes, “Tamerlane and the Symbolism of Sovereignty” çev. Musa Şamil Yüksel, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.1/15, 2000, ss. 257-272.

MAROZZI, Justin, *Timurlenk (İslâm'ın Kılıcı Cihan Fatih)*, çev. Hülya Kocaoluk, YKY Yayınları, İstanbul 2020.

MAY, Timothy, *The Mongol Art of War (Chinggis Khan and the Mongol Military System)*, Westholme Publishing, Pennsylvania 2007.

Münyetü'l-Guzât, yay. Mustafa Uğurlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

NICOLLE, David, - McBRIDE, Angus, *The Age Of Tamerlane*, Osprey Publishing, United Kingdom 1990.

NICOLLE, David, *Medieval Siege Weapons Byzantium, the Islamic World & India AD 476-1526*, C.2, Osprey Publishing, Oxford 2003.

NİZÂMEDDİN-İ ŞÂMÎ, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, TTK, Ankara 1987.

ÖZCAN, Azmi, “Mültan”, *DİA*, C. 31, Ankara 2020, ss. 547-548.

PURTON, Peter, *A History of the late Medieval Siege (1200-1500)*, The Boydell Press, Woodbridge 2010.

ROEMER, Hans Robert, “Timûr in Iran”, *The Cambridge History of Iran*, ed. P. Jackson-L. Lockhart, Cambridge University Press, Cambridge 1986, C. 6, ss. 42-97.

ROUX, Jean-Paul, *Timurlenk*, çev. Lale Arslan Özcan, Dergâh Yayınları, İstanbul 2022.

RUY GONZALES DE CLAVİJO , *Embassy to Tamerlane 1403-1406*, çev. Guy Le Strange, RoutledgeCurzon, London-New York 2005.

SARAB LAL, Kishori, *History Of The Khaljis: A.D. 1290-1320*, The Indian Press, Allahabad 1950.

SOUCEK, Svat *A History of Inner Asia*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.

SULTANİYELİ JOHANNES, *Timur'un Sarayında (Fransa'ya Gönderdiği Elçinin Kaleminden Emir Timur'un Hayatı, Devleti ve Halkı)*, çev. Ahmet Deniz Altunbaş, Kronik Kitap, İstanbul 2020.

ŞEREFEDDİN ALİ-İ YEZDÎ, Şerefeddin, *Zafernâme*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2019.

TAŞKIRAN, Hasan, “Emir Timur’un Savaş Stratejileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.43/9, 2016, ss. 946-954.

TEZ, Zeki, *Patlayıcı, Silah ve Savaş Tekniğinin Kültürel Tarihi*, Doruk Yayınları, İstanbul 2010.

UYAR, Mustafa, “Ādāb el-Ḥarb ve el-Şecā’a’ya Göre ‘Hisar ve Kuşatma Geleneği’”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.40, 2006, ss. 215-224.

UYAR, Mustafa, *İlhanlı (İran Moğolları) Devleti’nin Askerî Teşkilatı (Ortaçağ Moğol Ordularında Gelenek ve Dönüşüm)*, TTK, Ankara 2020.

ÜKTEN, Selim Serkan, *Buhara Hanlığı’nın Askerî Teşkilatı (1500-1868)*, TTK, Ankara 2018.

YAKUBOVSKİY, A. Yu, *Altı Ordu ve Çöküşü*, çev. Hasan Eren, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976.

YÜCEDAĞ, Neslihan, Yücedağ, *Emîr Timur’un Savaş Stratejileri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2015.

YÜKSEL, Musa Şamil, “Arap Kaynaklarında Timur”, *Bilig*, S.31, Güz 2004, ss. 85-126.

YÜKSEL, Musa Şamil, “Timurlu Sarayında Cereyan Eden İlmi Münazaralar, el- Cezerî ve at-Taftazanî Örneği”, *Tarihin ve Tarihçinin İzinden Kazım Yaşar Koprıman Armağanı*, ed. Altan Çetin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2014, ss. 117-124.

YÜKSEL, Musa Şamil, *Timurlularda Din ve Devlet İlişkisi*, TTK, Ankara 2009.

ZAHOR, Ali Khan, “Map of North India c.1400, before and after Timur”, *Proceedings of the Indian History Congress*, S.57, 1996, ss. 361-365.

EKLER

Ek 1: Dört Ucu Sivri Demir Diken Örneği⁵²

⁵² Christopher Gravett, *Medieval Siege Warfare*, Osprey Publishing, United Kingdom 1990, s. 57.

Ek 2: Timurlu Süvari İllüstrasyonu⁵³

⁵³ Nicolle- McBride, *age*, s. 27.

Ek 3: Timurlu Piyade İllüstrasyonu⁵⁴

⁵⁴ Nicolle- McBride, *age*, s. 28.

Ek 4: Timur'un Hindistan Sefer Yolu⁵⁵

⁵⁵ Zahoor Ali Khan, "Map of North India c.1400, before and after Timur", *Proceedings of the Indian History Congress*, S.57, 1996, s. 365.

TİMUR'UN SAVAŞ SANATI: HİNDİSTAN SEFERİ ÖRNEĞİ (1398-1399)

Ek 5: Timur'un Hindistan Sefer Güzergâhı⁵⁶

⁵⁶ C. Collin Davies, *An Historical Atlas Of The Indian Peninsula*, Geoffrey Cumberlege Oxford University Press, India 1949, s. 37.